

КОЛЕКТИВНА ДІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У СОЦІАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ СУСПІЛЬСТВА

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Розглянуто соціально-філософський аспект колективної дії на прикладі професійних об'єднань. Встановлено ознаки, а також розкрито роль мови у колективній дії цих соціальних утворень.

Вступ

Сьогодні чимало дослідників зосереджують свою увагу на проблемах, які пов'язані з людиною та її перебуванням у Всесвіті. Це пояснюється тим, що людина за період свого перебування на Землі завдяки розуму змінилася сама, а також змінила світ, у якому вона перебуває – змінилося її буття. Мало того, вона зуміла увійти в Космос, про що свідчать польоти космонавтів, наявність орбітальних станцій, супутників тощо.

Все це є результатом діяльності людини, але діяльності не однієї людини, а групи, що зацікавлена в отриманні спільного результату (блага). Виходячи з цього, доцільно відзначити, що спільна діяльність групи людей, яка направлена на отримання спільного результату, називається колективною дією. По своїй природі вона як дія людини, цілеспрямована, рівномірна, впорядкована і чітко визначена.

Даний суспільний феномен присутній в усіх сферах людського буття. Адже людина розвивається не сама по собі, а в процесі взаємодії з іншими людьми, оскільки сама по собі вона може розвиватися як біологічна істота, а розумово – лише у суспільстві, соціальній групі, колективі. В результаті взаємодії утворюється колективна дія.

Отже, колективна дія соціальної групи є актуальним феноменом, який ще мало досліджений і потребує більш детального й глибокого філософського осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема людської діяльності протягом багатьох століть досліджувалася філософами, психологами, педагогами, літераторами, митцями, політиками. Проте саме суб'єктна діяльність стала предметом вивчення філософів порівняно недавно. Сутність цього феномена розглядається у працях таких дослідників, як: К.Абульханова-Славська, Г.Батіщев, Г.Бурма, А.Вербін, Л.Виготський, Б.Воронович, В.Давидов, Е.Ільєнко, В.Лекторський, Ю.Плетніков, В.Сагатовський та інші. У пострадянській філософії проблема діяльності частіше всього розглядається у парадигмі культурологічного підходу. Дослідженню історико-філософського аспекту проблеми діяльності присвячені роботи відомих українських науковців: В.Андрущенко, І.Бойченка, В.Горського, М.Михальченка. Детальний аналіз соціально-філософських аспектів розвитку особистості в контексті сучасної культури подають у своїх дослідженнях К.Жоль, А.Кавалеров, Л.Компанієць, Н.Мокляк, В.Шинкарук.

Мета статті: проаналізувати соціально-філософські аспекти колективної дії професійних об'єднань.

Завдання статті: показати колективну дію професійних об'єднань як сферу взаємодії людей; ви-

значити ознаки взаємодії людей та розкрити значення мови у колективній дії професійних об'єднань.

Основна частина

Соціальна філософія, як одна з галузей філософського знання, визначає специфіку і тенденції розвитку людського суспільства, механізми його утворення та закони існування, місце в ньому людини, соціальну будову суспільства, рівні й форми його організації, спрямованість та сенс людської історії, духовні основи суспільства.

Суспільство, як відомо, є надскладною системою, яка формується в міру розвитку здатності людей відокремлювати себе від природи. Філософія визначає три основні групи факторів, які обумовлюють розвиток людського суспільства:

- праця (специфічно людська доцільна діяльність);
- спілкування (колективний характер діяльності і життя);
- свідомість (пізнання, інтелект, духовний зміст людської діяльності).

Його (соціум) можна визначити як сукупність всіх форм і способів взаємодії та об'єднання людей. У такому широкому значенні суспільство включає в себе все, що відрізняє цю систему від природно-космічних явищ, дозволяє розглянути створену людиною реальність як особливу форму руху матерії. Суспільство, як система взаємодії людей, визначається певними внутрішніми суперечностями – між природою і суспільством, між різними соціальними спільнотами, між суспільством і особистістю.

Сутність соціальної взаємодії полягає в тому, що лише у взаємодії з іншими людьми людина може задовольнити більшість своїх потреб, інтересів, цінностей. Та і сама по собі взаємодія є життєвою потребою людини.

У процесі взаємодії, зазначає Т.Соболь, відбувається обмін інформацією, знаннями, досвідом, матеріальними, духовними та іншими цінностями [7, с.41 – 45]. Це можливе лише за наявності такого суспільного феномена як мова.

Крім цього, у взаємодії людина визначає свою позицію до інших, своє місце у соціальній структурі, свої соціальні ролі. Роль у свою чергу пропонує людині певні зразки поведінки і робить взаємодії передбачуваними. Сама соціальна структура, соціальні відносини і соціальні інститути є результатом різних форм і видів колективної взаємодії.

Суспільна взаємодія, зазначає В.Навроцький, ґрунтується на взаємних інтерпретаціях когнітивних систем індивідів, що взаємодіють. Приписування певного змісту ментальному стану індивіда передбачає ідентифікацію мотивів його поведінки, яка так чи інакше ґрунтована на типізації. Взаємна типізація учасниками взаємодії мотивів своїх партнерів, яку

здійснюють у цих інтерпретаціях, веде до формування стійких характеристик колективної діяльності [4, с.3]. Таке розуміння колективної дії є не випадковим, адже сутність кожної людини відкривається тільки у зв'язках з іншими людьми і реалізується у формах колективної взаємодії, у процесах спілкування. Через взаємини людина усвідомлює свою суспільну цінність. Таким чином, самооцінка виступає як груповий ефект, як одна з форм прояву соціально-психологічного клімату. Оцінка свого положення в системі суспільних відносин і особистих зв'язків породжує почуття більшої або меншої задоволеності собою й іншими.

Одним із видів людської взаємодії та колективної дії є професійні об'єднання. Діяльність таких об'єднань утворює колективну дію відповідного типу. Поряд з цим, доцільно зауважити, що суспільство у своєму розвитку не є сталим, а це означає, що утворення, трансформація, модернізація колективної дії професійних об'єднань відповідає вимогам і потребам самого суспільства.

Сьогодні відбувається створення нової соціальної парадигми теорії колективної дії. Розв'язуючи завдання цієї теорії, Ю.Габермас виходить з традиційного для західного суспільства питання про те, як уможлиблюється соціальний лад (Г.Зіммель), коли індивіди діють згідно з власними цілями та інтересами, питання пов'язане з проблемою класичної соціальної теорії – про відношення індивіда і суспільства. Пошуки основ для координації різних видів діяльності в свою чергу переходять у площину взаємозв'язку культурно-особистісних і надособистісних інституціональних форм суспільної інтеграції.

Варто відзначити, що соціальна система суспільства є надзвичайно складною. Ю.Габермас відзначав, що зростаюча складність суспільних систем потребує постійного підвищення ефективності управління. З одного боку, це призводить до інтенсифікації та розширення мережі комунікацій, наслідком чого є утворення світового суспільства, яке об'єднує локальну історичну свідомість та культурний самобутній розвиток в глобальну інформаційну мережу. З іншого боку, внаслідок зростаючих потреб управління, компетенція планування колективної дії концентрується в державному апараті [3].

У цьому випадку суспільство є системною сукупністю індивідів, які, взаємодіючи, перебувають у певних зв'язках і стосунках, забезпечуючи свою життєдіяльність. Ці взаємовідносини можуть бути найрізноманітнішого змісту: демографічного, економічного, національного, професійного, політичного, світоглядного тощо, відповідно до чого формуються й певні об'єднання людей, різного роду загальності (широти), – «соціальні спільності».

Вони, на думку Є.Пречипія, А.Чернія, Л.Чекаля, не є уможливлені абстракціями вчених – соціологів, філософів, вигаданими для зручності аналізу суспільного життя. Вони існують реально, є буттєвою данністю, до того ж данністю не суми індивідів чи їх груп, а цілісністю, яка сама є джерелом власного розвитку [6, с.440].

Важливим соціальним утворенням у соціальній структурі є професійні об'єднання. Це не випадково, адже частину свого життя людина проводить в

угрупованнях відповідного типу, в них вона розвивається, удосконалюється тощо. Як бачимо, професійні угруповання є однією із важливих ланок соціальної структури суспільства. Однак дані соціальні утворення не є єдині, адже соціальна структура надзвичайно розгалужена і не є стабільною. Саме суспільство змінюється у процесі свого розвитку, а відповідно змінюється та вдосконалюється і його структура.

Зважаючи на розгалуженість соціальної структури суспільства, варто погодитися з думкою Г.Горак, яка стверджує, що «професійні угруповання як певна людська спільнота має свої особливості, відіграє певну соціальну роль» [2, с.3 – 15]. «Свого часу, – зазначає дослідниця, – Е.Дюркейм підкреслював слушне міркування про те, що корпоративні об'єднання, які виникли ще у середньовіччі з характерними для того часу рисами, видозмінилися в наступних суспільствах, перетворюються на головні елементи соціальної структури суспільства». Е.Дюркейм вважав, що не можна «бачити в корпораціях тимчасову організацію, придатну лише для певної цивілізації», й указував на значущість професійних об'єднань для задоволення потреб, у тому числі моральних, людського співжиття. Він зазначав, що «певна інтелектуальна та моральна однорідність природним чином виникає в результаті заняття однією й тією самою професією» [2, с. 3 – 15].

Таке бачення професійних угруповань у суспільстві свідчить, що вони висвітлюють колективну дію людей однієї і тієї ж професії. Адже кожна людина, яка входить до складу відповідного колективу, об'єднується з ним, стає єдиним цілим, а її діяльність можна розцінювати як внесок своєї діяльності у колективну дію. Це слід розуміти, як колективну дію осіб, які об'єднані одним видом діяльності – професією [3, с.400].

Однак виникає запитання, а чи завжди особа буде входити до професійного колективу? Відповідаючи на це запитання, слід, очевидно, пригадати те, що особа є істотою соціальною, тому особою вона може бути лише у соціальному середовищі. Крім цього, особа не може існувати поза соціальними спільнотами, якими є професійні колективи. Але ці структури суспільної організації функціонують за різними законами. Значущою у цьому відношенні, на думку Г.Горак і Г.Фініна, є відмінність двох способів людського буття: життєвого світу та суспільства як системи або спільноти та суспільства [1, с.62]. Отже, потрібно вважати, що професійні колективи є однією із ланок соціальної структури, без яких особистість не може обійтися.

У сучасному світі є чимала кількість професій. А це свідчить про те, що в соціальному середовищі існує поділ професій, що не перестає бути підставою функціонування суспільних організацій й мірою послаблення інших чинників суспільства і стає фундаментом, на якому здійснюється диференціація суспільства. Відповідно до цього відбувається і диференціація колективної дії професійних угруповань. Незважаючи на це, колективна дія соціальних утворень спрямована на отримання матеріального чи духовного блага. Все це є свідченням того, що професійне об'єднання бере на себе зобов'язання у

досягненні інтенції.

Враховуючи те, що професійні об'єднання базуються на спільній діяльності його учасників, можна назвати основні ознаки цієї діяльності, що сприяє досягненню інтенції:

- наявність загальних цілей для учасників взаємодії (спільна діяльність, як і інша форма кооперації, породжується необхідністю досягнення таких цілей, котрі недоступні окремій людині або досяжні частково; спільна діяльність є доцільною в тому разі, коли заздалегідь ставляться усвідомлювані цілі);

- учасники спільної діяльності, окрім індивідуальних мотивів, повинні мати спонуку працювати разом, тобто слід сформулювати загальну мотивацію для досягнення мети;

- необхідне розділення єдиного процесу досягнення колективної мети на певні складові, тобто на окремі, але функціонально пов'язані сукупності дій, операцій та їх розподіл між учасниками взаємодії;

- об'єднання (або суміщення) індивідуальних діяльностей, яке розуміється як утворення цілісності спільної діяльності і як сприяння виникненню взаємозв'язків і взаємозалежностей між учасниками цієї діяльності;

- погоджене, координоване виконання розподілених і об'єднаних індивідуальних діяльностей усіх учасників;

- необхідність в управлінні (включаючи самоуправління) – потреба, внутрішньо притаманна спільній діяльності;

- наявність єдиного завершального результату, загального для учасників спільної діяльності;

- єдине просторово-часове функціонування учасників взаємодії.

У цьому випадку колективний характер діяльності такого соціального об'єднання, який впливає з прийняття спільного зобов'язання, передбачає взаємну відповідальність учасників взаємодії за інтенції та дії один з одним. Певною мірою слушно говорити, що коли інтенція є колективною, то відповідальність за здійснення дії та зобов'язання її здійснити збігаються. При цьому колективні зобов'язання у колективній дії професійних об'єднань виникають тоді, коли індивіди будуть взаємодіяти. Однак це можливо лише за умови чітко визначеної інтенції потреб людини, яка є членом професійного колективу і як налаштований діалог між всіма учасниками колективної дії професійних об'єднань. Важливу роль при цьому відіграє мова як соціальний феномен, що сприяє взаєморозумінню та взаємодії усіх суб'єктів відповідної професії. Мова у цьому випадку є тим засобом, що, по-перше, оптимізує колективну дію, а, по-друге, спрямовує її. З цього приводу Л.Озадовська зазначає, що мова є особливою системою знаків, створеною людством для нагромадження та збереження інформації [5, с.22]. Відповідно до цього мова здійснює накопичення інформації, а похідним від мови є мовлення, що забезпечує передачу інформації від одного суб'єкта до іншого.

Існування мови як системи символів розкриває одну з головних особливостей людського буття: не може бути неопосередкованих відносин ні між людиною та світом, ні між однією людиною та іншою. Посередником між ними завжди є мова.

В результаті взаємодії двох і більше суб'єктів при допомозі мови відбувається діалог, що направлений на взаємодію цих суб'єктів. Такий діалог можливий лише серед представників однієї професії чи професійного об'єднання, оскільки ці соціальні об'єднання утворюються з метою отримання якихось матеріальних і нематеріальних благ. Діалог суб'єктів професійного об'єднання скерований на раціональне отримання благ. Усі інші мовленнєві процеси, що відбуваються в межах професійного об'єднання, не є раціональними і не сприяють розвитку колективної дії. Адаже вони не сприяють доступу до «Іншого».

Доступ до «Іншого», як підкреслюють філософ-діалогісти, здійснюється через мову, яка пробуджує у людини та в інших те, що є для них спільним. Неможливо підійти до «Іншого», не поспілкувавшись з ним, не «ввійти в нього». Самосвідомість поза собою передає свої повноваження мові, пов'язуючи нас із зовнішнім, тому справжні відносини окреслюються словами. І від того наскільки буде чітко сформовано завдання колективної дії у мові, настільки вона буде ефективною.

У цьому контексті є цікавим висновок В.Навроцького. Досліджуючи колективні ментальні поняття в сучасних умовах розвитку, він зазначає – не достатньо говорити, що при таких інтерпретаціях індивід стає на точку зору «Іншого» або приймає його установку. У процесах взаємодії функціонують «ми – установки», які реалізуються, звичайно, у відповідних ментальних станах. Тобто очевидно, що індивід має особисте ставлення до своїх вір, інтенцій та зобов'язань. Про колективність ментальних станів коректно говорити саме тоді, коли мають на увазі тільки спосіб їх утворення та їхній зміст, а не спосіб існування [4, с.3]. Однак все це можна пізнати при допомозі мови.

Висновки

З вищевикладеного можна зробити висновок, що взаємодія у професійних об'єднаннях має певні ознаки: усвідомленість, раціональність, взаємна орієнтованість на результат та передбачуваність взаємних очікувань або, інакше кажучи, взаєморозуміння, що досягається при допомозі мови у процесі діалогу. Отже, мова є тим суспільним засобом, що формує, спрямовує і сприяє ефективності колективної дії. Саме завдяки цьому суспільному засобові передачі, обміну інформації можна чітко визначити: готовий індивід до дії чи ні, яка його інтенція дії тощо. Адаже є випадки, коли окремий індивід лише демонструє колективну волю професійного утворення, виражає свою готовність взаємодіяти і при цьому не здійснює жодної дії для виконання цієї волі. Тобто є інтенція, готовність до дії і зобов'язання її здійснити, але немає самої дії. Таких індивідів М.Олсон називає «зайцями безбілетниками».

Список літератури

1. Горак Г. Громадянське суспільство як інтегратор особистісних начал / Ганна Іванівна Горак, Георгій Сименович Фінін // Філософська думка. – 2008. – №3. – С. 62 – 73.
2. Горак Г. Філософська спільнота як соціальна, наукова та соціально-психологічна структура / Ганна Горак // Філософська думка. – 2004. – №1. – С. 3 – 15.
3. Ермоленко А.М. Комунікативна практична філософія /

Анатолій Миколайович Ермоленко. Підручник. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.

4. Навроцький В. Колективні ментальні поняття / Володимир Навроцький // Філософська думка. – 2005. – №2. – С.3 – 13.

5. Озадовська Л. Мова у контексті діалогу / Людмила Озадовська // Філософська думка. – 2004. – №3. – С. 22 – 50.

6. Причепій Є.М. Філософія : Підручник / Причепій Є.М.,

Черній А.М., Чекаль Л.А. – К. : Академвидав, 2008. – 592 с. С.440.

7. Соболев Т. Соціальна дія та соціальна взаємодія – засади порівнюваності понять / Т.В.Соболь // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. – 2009. – №91 – 93. – С. 41 – 45.

А. Полищук

КОЛЛЕКТИВНОЕ ДЕЙСТВИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ В СОЦИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЕ ОБЩЕСТВА

Рассмотрено социально-философский аспект коллективного действия на примере профессиональных объединений. Установлено признаки, а также раскрыта роль языка в коллективном действии этих социальных образований. Доведено, что человек, как существо биосоциальное, не может существовать вне трудового объединения. Раскрыто диалог как средство достижения интенции.

O. Polishchuk

COLLECTIVE ACTIVITY OF PROFESSIONAL UNIONS IN SOCIAL STRUCTURE OF SOCIETY

Social-philosophic aspect of collective activity by way of example of professional unions is studied. The features are determined, and the role of language in collective activity of these social formations is revealed. It is proved that a person, as a bisocial creature, cannot exist outside labour unity. The dialogue as means of achievement intention is cleared up.